

ВСТУПНЕ СЛОВО

Максименко Сергій Дмитрович – директор Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, доктор психологічних наук, професор академік-секретар відділення “Психологія, вікова фізіологія та дефектологія” Національної академії педагогічних наук України, відомий український психолог, фундатор української наукової школи генетичної психології.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАРОДЖЕННЯ, СТАНОВЛЕННЯ, ЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Дослідження таких складних систем, як зародження, становлення, здійснення особистості, їх дійсне розуміння вимагає застосування відповідного методу адекватного об'єкту, що вивчається і, водночас, є методом втілення і методологічно-рефлексивним вираженням підвалин теоретичної позиції. Генетико-психологічний погляд на особистість означає розуміння її як унікальної цілості, що саморозвивається, саморегулюється і є носієм довічного вселюдського духу.

Генетико-моделюючий розвиток особистості здійснюється відповідно принципу аналізу за одиницями (вивчення на основі логіко-психологічного аналізу суперечливої одиниці – нужди, яка тримає в собі в абстракції в нерозвиненій формі примат цілого: біологічного і соціального).

Цей метод дослідження особистості відображає її початкову природу. Її єдність біологічного та соціального. Цю єдність слід розглядати у цілості, оскільки вона перестає бути принципом.

Принцип креативності відображає “Зустрічі” нужди з численними і різноманітними об'єктами і явищами, що не просто породжують потреби, вони зумовлюють цілепокладання та розвиток власних і унікальних засобів

досягнення цілей. Це є, фактично, творчість. Наявність в особистості особливої інстанції – креативного "Я" забезпечує існування людини за власними цілями і бажаннями, формування своїх життєвих шляхів і стилів.

Принцип єдності експериментальної і генетичної ліній розвитку – один із центральних принципів генетико-моделюючого методу дослідження особистості і суттєвий момент характеристики не лише нашого методу, а й загального стану речей у культурно-історичній теорії.

Окреме велике питання сучасної генетичної психології – це питання про те, чи дає змогу експериментально-генетичний метод у модифікації учбового формуючого експерименту з'ясувати що-небудь нове про закономірності і механізми розвитку особистості.

Психологічні механізми становлення особистості здійснюються через властивості чутливості, яка є зародком творчості або інструмента здійснення людини. Чутливість здатна залишитися у первинному стані на довгі роки як розвинута її властивість. Перетворення чутливості на механізм творчості – це актуалізація природної потенції людини, започаткованої природою. На життєвому шляху людини чутливість і творчість поєднують у цілісність множини процесів породження. Ланцюжок цих процесів зобразимо схемою: становлення – змінювання – рух – розвиток – творчість.

Генетичний погляд є для дослідника засадничим у розробленні всіх проблем дитячої та педагогічної психології. Будуючи будь-який навчальний предмет, слід урахувувати, як і яким способом навчання має сприяти розгортанню природних сил дитини. Розкриваючи закони дитячого розвитку, психологія допомагає визначити і сформулювати цілі навчання стосовно кожного вікового періоду і допомагає вибрати і створити адекватні методи.

Визначаючи цілі та завдання навчання й виховання, ми дотримуємось ідеї врахування власних сил дитини, її потреб та інтересів. Не можна забувати про об'єктивні закономірності, яким підпорядкований психічний розвиток дитини. Навчання та виховання спрямовують і збагачують розвиток, впливають на його темп і повноту, але не можуть перекреслити й

“відмінити” закономірностей розвитку, а тому знання вікових особливостей, а точніше, вікових можливостей набуває виняткової ваги.

Розкриваючи позиції генетичного підходу та проблеми становлення, розвитку, формування вищих психічних функцій та особистісних новоутворень, хотілося би відзначити те, що лабораторія психології дошкільника плідно працює в цьому напрямку і рішення цих проблем є надзвичайно актуальним на сьогоднішній день. Розвиток особистості в подальшому ґрунтується на здатностях, задатках, які є найважливішими в дошкільному віці. Цей вік, будучи сензитивним до педагогічних, соціальних впливів і є підґрунтям для їх формування, розвитку довільних здібностей, які можуть бути привласнені в учбовій діяльності. Такі особистісні новоутворення як довільність, вольові якості, символічна функція мислення, уява виступають психологічним надбанням дитинства і в цьому пересічне значення досліджень, які ведуться в лабораторії психології дошкільника.

Я хотів підкреслити, що лабораторія психології дошкільника завжди стояла на генетичному шляху, прослідковуючи ті чи інші особливості дитини, починаючи з раннього віку. Недарма, лабораторія психології дошкільника сьогодні оприлюднила програми, альбоми для розвитку дітей від 3 до 7 років. Розуміючи, що відбувається з дитиною в 6 років, як формується і розвивається її особистість, лабораторія психології дошкільника розробила методологічні засади і методичні процедури роботи в дитячому садочку і вдома для педагогів та батьків для того, щоб максимально в ранньому віці діагностувати схильність дитини до різних видів діяльності. Здібності дитини, нахили, інші особистісні новоутворення, є предметом уваги психологів на всіх етапах життя людини. На знанні цих закономірностей базується робота психотерапевтичних шкіл. Психологічна допомога та корекція розвитку людини завжди спирається на розумінні життєвого шляху у дитинстві, оскільки вважається, що всі відхилення починаються у дитинстві. І відбуваються вони, як писав Толстой “не на межах, краях, а по центру”.

Я вітаю лабораторію із досягненнями своєї наукової школи, (Н. Балацька, В. Котирло, С. Кулачківська) підкреслюючи, що співробітники лабораторії психології дошкільника ідуть в руслі концепції, яка була створена, і якої я дотримуюся, такими видатними психологами як Л. Виготський, О. Запорожець, Г. Костюк, О. Леонтєв, М. Подд'яков. Лабораторія психології дошкільника імпліцитно тримає ці всі ідеї, і розвиває їх далі, особливо плідно в останні 4-5 років. Науковці лабораторії знаходяться на вістрі дошкільної освіти.

Піроженко Тамара Олександрівна – завідувач лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, доктор психологічних наук, професор.

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ТА СЬОГОДЕННЯ ЛАБОРАТОРІЇ ПСИХОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНИКА ІНСТИТУТУ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г. С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ

Лабораторія психології дошкільника – один з провідних підрозділів Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. У 2012 році науковці лабораторії відсвяткували 60-річний ювілей. Наукову діяльність підрозділу Інституту очолювали видатні вчені психологічної науки в галузі дитячої психології – Н. Балацька, В. Котирло, С. Кулачківська. В часи керівництва лабораторією Вірою Кіндратівною співробітники лабораторії – С. Ладивір, С. Кулачківська, С. Тищенко, Ю. Приходько, О. Кононко, О. Долинка – розробляли найактуальніші питання дошкільного виховання. Серед них такі: формування гуманних почуттів у дітей дошкільників в умовах суспільного та сімейного виховання; психологічні основи формування передумов до навчальної діяльності дітей в умовах дошкільного

закладу; особливості розвитку взаємодії дитини-дошкільника з дорослими та однолітками в умовах дитячого садка та сім'ї; особливості розвитку образу Я дитини дошкільного віку; розвиток довільної поведінки дошкільників. Підтвердженням потужної наукової школи у галузі дитячої психології, яка пов'язана з іменем В. Котирло є її учні, які внесли свій вклад у розробку проблеми гуманізації дошкільної освіти. Аспірантами Віри Кіндратівни в свій час були В. Переверзева, Т. Дуткевич, В. Третьченко, Т. Титаренко, С. Шевчук, Л. Снігур, Л. Шибицька, О. Кононко, С. Кулачківська.

Згадуючи наукову діяльність співробітників лабораторії психології дошкільника під керівництвом В. Котирло, розумієш як багато ідей, планів, роздумів вкладено Вірою Кіндратівною для сучасних успіхів та наукового авторитету лабораторії. Сьогоднішня проблематика наукових пошуків пов'язана з проблемами психологічного забезпечення розвитку здібностей у дошкільників в специфічно дитячих видах діяльності, з проблемою діагностики та корекції психічного розвитку дітей дошкільного віку, з аналізом особистісного потенціалу дитини дошкільного віку у сучасному суспільстві та проблемою становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. Означений нарис проблематики являє собою конструктивний підхід до вивчення проблеми оптимізації моделі життєзабезпечення дитини дошкільного віку в умовах родинного і суспільного виховання, що сприяє збереженню простору дитячої субкультури, становленню моральних почуттів та ціннісних орієнтирів, опірності до негативних впливів середовища. Підхід до вирішення наукових проблем сучасності спирається на теоретичні розробки та науково-методичне забезпечення виховного процесу педагогів в дошкільних закладах, і тому в сучасних умовах, коли науковці фіксують деформацію ціннісних орієнтацій батьків та педагогів стосовно орієнтирів виховання та навчання дітей. Так під впливом інформаційних технологій в свідомості дорослих простежується занадто підвищена увага до інтелектуального розвитку дітей, замість формування гармонійно розвиненої,

духовно багаті особистості дитини у єдності її тілесного, емоційного та розумового зростання. Тому вибір науковців лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України проблеми “Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі” є науковим викликом на запит суспільства. З 2010 року науковці лабораторії психології дошкільників (Т. Піроженко, С. Ладивір, О. Вовчик-Блакитна, Г. Гуменюк, К. Карасьова, І. Карабаєва, І. Мельник, Л. Соловійова, О. Пісарєва, Т. Гурковська, Л. Токарєва визначили метою науково-дослідної роботи: вивчення сфери ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку як пріоритетних індикаторів особистісного зростання; з’ясування психологічних чинників розвитку та реального функціонування ціннісних орієнтацій в життєдіяльності дошкільників в сучасному соціокультурному середовищі. Виконання мети наукового дослідження та розробка ряду питань співробітниками (Т. Піроженко, С. Ладивір, К. Карасьова, І. Карабаєва, І. Мельник, Л. Пастушенко, Л. Соловійова, О. Пісарєва, Л. Токарєва, О. Федорчук) дає можливість представити перші аналітичні та методологічні матеріали, що дозволяють визначити ситуацію відображення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку в сучасній теорії та практиці виховання.

УДК 159.922.73 –053.4 (045)

**ВИВЧЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ КОМПОНЕНТІВ ПСИХІЧНОЇ
САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДОВІЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У
СПЕЦИФІЧНО ДИТЯЧИХ ВИДАХ ДІЯЛЬНОСТІ**

**О. Байср, Комунальний заклад
“Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти”
Запорізької обласної ради**

Статтю присвячено проблемі діагностики наявних рівнів сформованості компонентів психічної саморегуляції довольної активності дошкільників у процесі ігрової, трудової діяльності, конструювання і спілкування у взаємодії з однолітками і дорослими в умовах освітнього простору дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: психічна саморегуляція, довольна активність, освітній простір, взаємодія.

Постановка проблеми. Аналіз чинних програм розвитку, навчання та виховання дітей в галузі дошкільної освіти в Україні, Базового компоненту дошкільної освіти у новій редакції [1, с. 4-23] засвідчує, що в їх змісті передбачено завдання, що відповідають основній лінії розвитку особистості – становленню довольності. Проте аналіз результатів навчання і виховання дітей в сучасних дошкільних навчальних (далі ДНЗ) закладах свідчить, що питанням формування довольності й розвитку саморегуляції не приділяється достатньої уваги. Ініціація розвитку довольності дитини йде ззовні, коли мета і завдання різної діяльності задаються дорослими, а дитина повинна прийняти їх і виконувати (Л. О. Кожаріна, О. Л. Кононко, С. Є. Кулачківська, С. О. Ладивір, Т. О. Піроженко та ін.). Основним критерієм сформованості довольності за таких умов є підпорядкування поведінки дитини нормам і правилам, що декларуються ззовні, проте для формування істинної довольності поведінки в дошкільному віці необхідно розвивати такі її якості, як от: ініціативність, активність особистості, що ініціюється самою дитиною як суб'єктом діяльності. У сучасних дослідженнях не представлено що саме в освітньому просторі ДНЗ впливає на формування компонентів психічної саморегуляції дошкільника, і який є наявний рівень їх сформованості у дітей від 4 до 6-7 років.